

Wojciech Młynarski¹

Edukacja przyrodniczo-leśna w Nadleśnictwie Rudnik

Nature and forest education in the Rudnik Forest District

Abstract. The methods of promoting forest education in society pursued in the Forest Districts of the State Forests National Forest Holding (SF NFH) in line with Ordinance no. 57 issued by the Director General of the SF NFH in connection with Poland's adoption of international declarations (e.g. the Stockholm and Rio Declarations, Agenda 21) were presented on the example of the Rudnik Forest District. Among the diverse forms of education carried out in the Rudnik Forest District the most popular are fieldwork classes and trips with a guide (34.4%) followed by meetings with foresters at schools and kindergartens (27.2%), outdoor educational meetings with foresters (24.0%), as well as campaigns and special events (14.4%).

Key words: forms of forest education, nature-related educational trails, cost of forest education, Promotional Forest Complex.

Rozwój i zadania edukacji przyrodniczo-leśnej

Edukacja przyrodniczo-leśna wzięła swój początek na Konferencji ONZ pt. „Człowiek i Środowisko”, która odbyła się w Sztokholmie w 1972 roku. W czasie tej konferencji zwrócono szczególną uwagę na znaczenie edukacji ekologicznej w ochronie środowiska naturalnego człowieka. Jednym z ważniejszych postanowień konferencji było przyjęcie deklaracji (Deklaracja sztokholmska) mającej na celu podniesienie rangi polityki ochrony środowiska na świecie. W dokumencie tym podkreślono konieczność edukacji ekologicznej wszystkich grup społecznych i podwyższenia świadomości społeczeństwa na rzecz ochrony środowiska. Podobne przesłanie do narodów sformułowano również podczas Szczytu Ziemi w Rio w 1991 r. Przyjęte w czasie tego forum dokumenty (Deklaracja z Rio, Agenda 21) dodatkowo podkreślają potrzebę edukacji przyrodniczo-leśnej społeczeństwa w celu ochrony i zachowania środowiska naturalnego dla przyszłych pokoleń.

Program edukacji przyrodniczo-leśnej w naszym kraju uwzględnia zadania i cele sformułowane we wspomnianych wyżej dokumentach międzynarodowych. Zna-

lazły one odzwierciedlenie w stosownych aktach prawnych i umowach międzynarodowych, a także w polityce ekologicznej i leśnej państwa. Prof. A. Grzywacz (2007), zajmujący się od lat naukowymi aspektami edukacji przyrodniczo-leśnej w Polsce, podkreślił znaczenie edukacji przyrodniczo-leśnej w realizacji modelu trwale zrównoważonej i wielofunkcyjnej gospodarki leśnej stwierdzając, że: „edukacja leśna ma odzwierciedlać zachodzące zmiany gospodarcze i społeczno-polityczne oraz kształtować zrozumienie relacji między dzisiejszymi działaniami leśnictwa i ochrony przyrody w lasach a konsekwencjami dla następnych pokoleń”.

Podstawowym zadaniem prowadzonej przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe (PGL LP) działalności edukacyjnej jest promowanie celów i zasad gospodarki leśnej z zachowaniem równowagi między jej aspektami przyrodniczymi, społecznymi i ekonomicznymi. W tym celu utworzono w naszym kraju 19 leśnych kompleksów promocyjnych, pełniących nie tylko funkcje gospodarcze, ale również społeczne i edukacyjno-informacyjne.

Promocji tematyki przyrodniczo-leśnej wśród społeczeństwa służy również współpraca leśników ze szkołami oraz samorządami, a także tworzenie ośrodków edu-

¹ Instytut Badawczy Leśnictwa, Zakład Ekonomiki i Polityki Leśnej, Sękocin Stary, ul. Braci Leśnej 3, 05-090 Raszyn, Fax +48 227200379, e-mail: W.Młynarski@ibles.waw.pl

kacji leśnej i izb edukacyjnych w nadleśnictwach. Swoistą formą edukacji leśnej społeczeństwa są również tzw. ścieżki edukacyjno-przyrodnicze. Podczas zajęć terenowych, w których najczęściej uczestniczy młodzież szkolna, leśnicy przekazują wiele informacji na temat lasu, ochrony przyrody i gospodarki leśnej.

Działalność edukacyjna leśników, a także prowadzona przez nich na wysokim poziomie gospodarka leśna oraz zmiana modelu tej gospodarki z surowcowego na wielofunkcyjny i trwale zrównoważony, a także udostępnianie lasów dla potrzeb rekreacji i turystyki oraz wydawnictwa leśne, przyczyniają się do tworzenia pozytywnego wizerunku Lasów Państwowych w społeczeństwie.

Edukacja przyrodniczo-leśna w Nadleśnictwie Rudnik

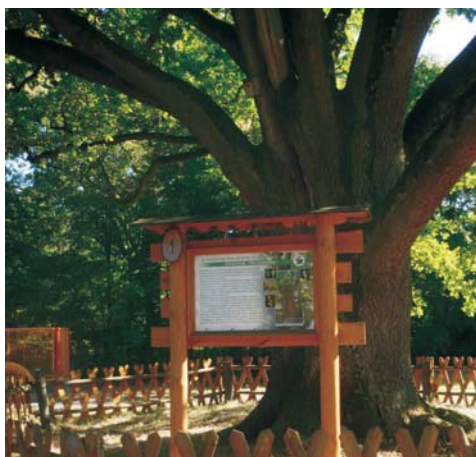
Nadleśnictwo Rudnik położone jest w południowo-wschodniej Polsce na terenie RDLP w Lublinie. Jego kompleksy leśne są częścią Puszczy Sandomierskiej i posiadają wiele walorów predysponujących je do wypoczynku i rekreacji. Pracownicy Nadleśnictwa Rudnik zajmują się od wielu lat popularyzacją wiedzy przyrodniczo-leśnej.

Nadleśnictwo Rudnik w obecnej postaci powstało w 1973 roku po połączeniu 3 nadleśnictw: Rudnik, Nisko oraz Ulanów. Od tego czasu rozpoczął się rozwój edukacji oraz promocji wiedzy leśnej w tej jednostce organizacyjnej Lasów Państwowych. W początkowym okresie program edukacyjny oferowany przez pracowników Nadleśnictwa nie zaspokajał w pełni potrzeb w zakresie edukacji przyrodniczej. Dlatego w ostatnich latach, w związku z coraz większym zapotrzebowaniem społeczeństwa na wiedzę o lesie i procesach przyrodniczych w nim zachodzących, zintensyfikowano działania na rzecz edukacji przyrodniczo-leśnej.

W 1999 r. utworzono w Nadleśnictwie Rudnik pierwszą ścieżkę przyrodniczo-edukacyjną, zlokalizowaną na terenie Leśnictwa Zatyki położonego w północnej części Nadleśnictwa. Trasę ścieżki tworzą dwie pętle o różnych długościach. Pierwsza pętla o długości około 5 km została przeznaczona przede wszystkim dla rowerzystów. Na leśne spacery szczególnie nadaje się drugi – nieco krótszy odcinek trasy. Wędrówka tą trasą stwarza okazję zobaczenia m.in. atrakcyjnego uroczyska „Bardo”. Do charakterystycznych roślin występujących na tym obszarze należą m.in.: trzciny, turzyce i kosańce – gatunki dość rzadko występujące w lasach. Bogata jest tu również fauna, m.in.: perkozy, czaple, czajki oraz bociany. Przy ścieżce rośnie kilkusetletni dąb szypułkowy, jeden z 8 pomników przyrody występujących w Nadleśnictwie (ryc. 1).

Interesująca lokalizacja ścieżek spotkała się z szeroką aprobatą społeczną i przyczyniła do sformułowania licznych postulatów dla podejmowania dalszych inicjatyw w tym zakresie. W związku z tym, w 2003 r. w Nadleśnictwie utworzono kolejną, liczącą 3 km długości, ścieżkę przyrodniczo-edukacyjną. Została ona zlokalizowana w południowej jego części, na terenie leśnictwa Kopki przy trasie Nisko-Przemysł.

Ścieżki edukacyjno-przyrodnicze Nadleśnictwa przebiegają przy wielu interesujących obiektach i tzw. przystankach tematycznych, prezentujących najczęściej odmienne walory przyrodnicze. Również znajdujące się na trasie każdej ze ścieżek tzw. „leśne szkoły” są miejscem dostosowanym do terenowych lekcji o przyrodzie.

Rycina 1. Dąb szypułkowy – pomnik przyrody rosnący przy jednej ze ścieżek edukacyjnych w Nadleśnictwie Rudnik

Figure 1. A nature monument – pedunculate oak growing at one of the educational trails in the territory of the Rudnik Forest District

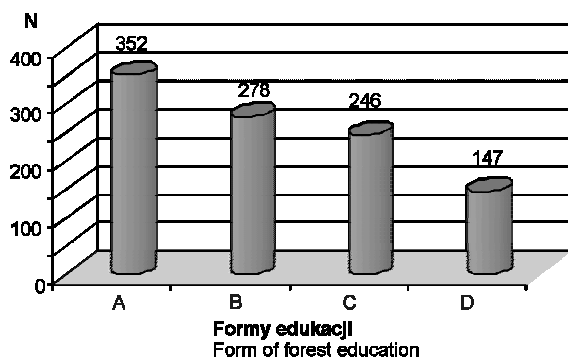
Rycina 2. Zajęcia terenowe z leśnikiem p. Jackiem Bajakiem prowadzone w ramach edukacji przyrodniczo-leśnej w Nadleśnictwie Rudnik

Figure 2. Field classes with a forester Mr. Jackiem Bajak conducted in the framework of nature and forest education in the Rudnik Forest District

Od 2004 r. Nadleśnictwo Rudnik na bieżąco realizuje „Program edukacji leśnej społeczeństwa w nadleśnictwie” zgodnie z Zarządzeniem Nr 57 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 9 maja 2003 roku w sprawie wytycznych prowadzenia edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych (Zarządzenie..., 2003). Pracownicy Nadleśnictwa Rudnik uczestniczą w szkoleniach z zakresu edukacji leśnej i ochrony przyrody, organizowanych przez Wydział Edukacji i Komunikacji Społecznej RDLP w Lublinie oraz Ośrodek Rozwojowo-Wdrożeniowy w Bedoniu.

Corocznie leśnicy oprowadzają po ciekawych obszarach Nadleśnictwa kilkaset osób, organizują liczne spotkania z dziećmi i młodzieżą z okolicznych miejscowości, a także tworzą i koordynują wiele konkursów i projektów w ramach edukacji przyrodniczej (ryc. 2). O zainteresowaniu poszczególnymi formami edukacji wśród dzieci i młodzieży świadczy liczba uczestników tych zajęć (ryc. 3). Największym zainteresowaniem cieszyły się lekcje terenowe i wycieczki z przewodnikiem (34,4%), następnie spotkania z leśnikiem w szkole i przedszkolu (27,2%), spotkania edukacyjne z leśnikiem poza szkołą (24,0%) oraz akcje i imprezy okolicznościowe (14,4%).

Ponieważ lekcje terenowe i wycieczki z przewodnikiem są najbardziej cenione, ta forma edukacji jest w Nadleśnictwie nadal rozwijana. Pod koniec 2008 r. wykonano i udostępniono kolejną ścieżkę edukacyjno-przyrodniczą, która jest zlokalizowana w leśnictwie Zalesie, w zachodniej części Nadleśnictwa.

- A** Lekcje terenowe i wycieczki z przewodnikiem
Fieldwork classes and trips with a guide
- B** Spotkania z leśnikiem w szkole i przedszkolu
Meetings with a forester at schools and kindergardens
- C** Spotkania edukacyjne z leśnikiem poza szkołą
Outdoor education-related meetings with a forester
- D** Akcje, imprezy okolicznościowe
Campaigns, special events

Rycina 3. Liczba uczestników (dzieci i młodzież szkolna) biorących udział w poszczególnych formach edukacji prowadzonej w Nadleśnictwie Rudnik w 2007 r.

Figure 3. Number of school children and youth participating in various forms of education

Ponadto Nadleśnictwo bierze udział w kampanii pod nazwą „Sprzątanie Świata”, organizowanej przez fundację „Nasza Ziemia”, oraz pomaga w organizacji „Dni Wikliny”, odbywających się corocznie w Rudniku nad Sanem. O uznaniu dla zaangażowania leśników z Nadleśnictwa w promowanie wiedzy o lesie i przyrodzie świadczą otrzymane liczne dyplomy i podziękowania.

Ekonomiczne aspekty edukacji przyrodniczo-leśnej

Zgodnie z „Polityką leśną państwa” w Lasach Państwowych realizowane są zadania z zakresu edukacji przyrodniczo-leśnej. Działalność ta łączy się z ponoszeniem kosztów. Ich wielkość przedstawiana jest przez Dyрекcję Generalną Lasów Państwowych w corocznych raportach z działalności edukacyjnej (Chrzanowski 2007). Według raportu z 2007 r. koszty edukacji leśnej społeczeństwa w 2006 r. wyniosły 13,6 mln zł. W przeliczeniu na jedno nadleśnictwo, średni w roku koszt wynosi 32 tys. zł.

Wydatki na edukację leśną społeczeństwa finansowane są z kilku podstawowych źródeł, ale największa część środków pochodzi z Lasów Państwowych. Poza tym, w myśl art. 54 Ustawy o lasach, Lasy Państwowe otrzymują dotacje celowe z budżetu państwa na zadania zlecone przez administrację rządową, w tym na finansowanie edukacji leśnej, w szczególności poprzez tworzenie i prowadzenie leśnych kompleksów promocyjnych, zakładanie ścieżek przyrodniczo – edukacyjnych” (Ustawa o lasach, 1991).

Działalność edukacyjna LP poza środkami własnymi i dotacjami rządowymi finansowana jest z funduszu leśnego, dotacji gminnych funduszy ochrony środowiska i dotacji wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej. Najczęściej wykorzystywanym przez nadleśnictwa źródłem finansowania są fundusze wojewódzkie (Niemiec, Szela 2006).

W tabeli 1 porównane zostały koszty oraz przychody z budżetu państwa na edukację przyrodniczo-leśną w pięciu nadleśnictwach: Rudnik, Pułtusk, Mińsk Mazowiecki, Chojnów i Drewnica, z czego dwa z nich (Chojnów i Drewnica, znajdujące się w bezpośredniej bliskości stolicy), wchodzą w skład LKP Lasy Warszawskie. Informacje dotyczące kosztów edukacji leśnej oraz przychodów z dotacji budżetu państwa na edukację leśną nadleśnictw: Pułtusk, Mińsk Mazowiecki, Chojnów, Drewnica uzyskane zostały w wyniku badań przeprowadzonych przez Instytut Badawczy Leśnictwa w LKP Lasy Warszawskie (Zając i in. 2007). Natomiast dane dotyczące Nadleśnictwa Rudnik zostały udostępnione za zgodą Nadleśniczego tego nadleśnictwa.

Tabela 1. Koszty i przychody (dotacje) z tytułu edukacji przyrodniczo-leśnej w wybranych nadleśnictwach w 2006 r. [tys. zł]
 Table 1. Expenses and revenues (subsidies) for nature-forest education in the selected Forest Districts in 2006 [‘000 PLN]

Wyszczególnienie Specyfikation	Nadleśnictwa Forest Districts					Średnio w nadleśnictwach PGL LP Average per Forest Districts of PGL LP **
	nie wchodzące w skład LKP outside LKP*			wchodzące w skład LKP within LKP		
	Rudnik	Pułtusk	Mińsk Mazowiecki	Chojnów	Drewnica	
Koszty edukacji Expenses for education	20,5	9,0	14,0	233,2	161,0	32,0
Środki z budżetu państwa Funds from the state budget	3,0	7,0	5,0	16,0	13,0	4,3

* Promotional Forest District

** State Forests - National Forest Holding

Źródło: Chrzanowski 2007 oraz obliczenia własne.

Source: Chrzanowski 2007 and own calculations.

Z przedstawionej tabeli wynika, że w 2006 r. Nadleśnictwo Rudnik wydało 20,5 tys. zł na edukację przyrodniczo-leśną. Są to co prawda koszty mniejsze od średnich w kraju wydatków przeznaczanych przez nadleśnictwa (32 tys. zł), ale porównywalne z wydatkami na edukację leśną w nadleśnictwach: Pułtusk (9 tys. zł) i Mińsk Mazowiecki (14 tys. zł). Wydatki na edukację w nadleśnictwach: Chojnów (233,20 tys. zł) i Drewnica (161,0 tys. zł) wyraźnie przewyższają nakłady pozostałych nadleśnictw. Uzasadnienie tej różnicy wynika z faktu, że nadleśnictwa Chojnów i Drewnica wchodzi w skład LKP i są z tego powodu bardziej „nasycone” infrastrukturą edukacyjną. Dotyczy to zwłaszcza lokalizacji ośrodków edukacji i izb leśnych, w mniejszym zaś stopniu wiat edukacyjnych i ścieżek dydaktycznych” (Chrzanowski 2008).

Z analizowanych danych wynika również, że największe dotacje z budżetu państwa otrzymały nadleśnictwa wchodzące w skład LKP Lasy Warszawskie, tj. Nadleśnictwo Chojnów – 16 tys. zł i Nadleśnictwo Drewnica – 13 tys. zł. Nadleśnictwo Rudnik z dotacją roczną w wysokości 3 tys. zł plasuje się w pobliżu średniej w PGL LP (4,3 tys. zł) i nadleśnictw: Pułtusk (7 tys. zł) i Mińsk Mazowiecki (5 tys. zł) (tab. 1). Wskazuje to, że w nadleśnictwach wchodzących w skład LKP, gdzie koszty edukacji są bardzo wysokie, również dotacje z budżetu państwa są wyższe niż w nadleśnictwach spoza LKP.

Działalność edukacyjna każdego nadleśnictwa, oprócz aspektów informacyjno-poznawczych, łączy się także z określonymi nakładami finansowymi, rejestrowanymi jako działalność w zakresie zagospodarowania lasu,

ochrony lasu itp. Nakłady te, chociaż ostatecznie uwzględniane w rachunku wyników ekonomicznych podstawowych jednostek organizacyjnych Lasów Państwowych, nie są jednak odnoszone bezpośrednio do działalności edukacyjnej. Uwzględnienie wszystkich kosztów i korzyści dostarczanych przez las i gospodarstwo leśne, w tym także z tytułu działalności edukacyjnej, jest warunkiem prawidłowego rachunku efektów działalności gospodarczej nadleśnictwa.

Literatura

- Chrzanowski T. (red.) 2007. Raport z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych w 2006 roku. DGLP, Warszawa.
- Chrzanowski T. 2008. Różne formy leśnego edukowania. *Głos Lasu*, 2: 7-10.
- Grzywacz A. 2007. Edukacja leśna w Polsce, stan obecny i perspektywy. [W:] Leśna edukacja – stan i perspektywy. Materiały pokonferencyjne, Jedlnia Letnisko, <http://tpl.org.pl>.
- Niemiec A., Szeląg M. 2007. Zewnętrzne źródła finansowania edukacji ekologicznej w Lasach Państwowych. Część II. *Poradnik Edukacji Leśnej*, 23: 3-34.
- Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. 1991 Nr 101, poz. 444 z póź. zm.).
- Zajac S., Gołos P., Laskowska K. 2007. Badanie opinii publicznej w zakresie preferencji funkcji lasu oraz określenie zasad jego zagospodarowania i udostępniania dla społeczeństwa w LKP Lasy Warszawskie. Dokumentacja Inst. Bad. Leś., Sękocin Stary, 1-167.
- Zarządzenie nr 57 dyrektora generalnego LP z 9 maja 2003 r. w sprawie wytycznych prowadzenia edukacji leśnej społeczeństwa w LP.